

SZABAD-E A TANULMÁNYOK ÉS HIVATKOZÁSOK SZÁMÁT SÚLYOZNI? (Habitusvizsgálat és az akadémiai doktori cím elnyerése)

Verő József

az MTA rendes tagja, ny. kutató professzor,
MTA Geodéziai és Geofizikai Kutató Intézet
vero@ggki.hu

Ezelőtt harminc évvel kerültem kapcsolatba a tudományos teljesítmény mérésének módszereivel. Azóta több nézőpontból is kénytelen voltam foglalkozni ezzel a kérdéssel: mint tudományos közlemények szerzője, mint folyóirat-szerkesztő és mint kollégák teljesítményének megítélője. Saját tapasztalataim alapján és figyelembe véve korábbi külföldi kollégákkal és szakemberekkel folytatott eszmecsereimet is, két alapvető megállapításra jutottam az SCI-vel és az IF-el kapcsolatban. Ezeket a megállapításokat bizonyos módosításokkal érvényesnek tartom, minden, a tudományos közlemények és a rájuk való hivatkozások számával kapcsolatos vizsgálatra is. Ennek a két alapelvnek a létrejöttét nem akarom ismertetni, csak magukat az alapelveket írom le, hozzájuk fűzve néhány rájuk vonatkozó megjegyzést és példát.

A közlemények száma, impaktfaktoruk, illetve a rájuk való hivatkozások száma hasznos tájékoztatást ad egy-egy személy, kutatócsoport vagy intézet tevékenységéről, teljesítményéről. Ám ezeket a számszerű adatokat nagyon sok körülmény befolyásolja, így a szakterület jellege, a szerzők nemzetközi kap-

csolatai, a közlemény nyelve, származási országa, a megjelentetés helye, és lehetne tovább sorolni a többé-kevésbé fontos befolyásoló tényezőket. A következtetés az, hogy ezek a számok megfelelő előzetes tájékoztatást adnak, de csupán előzetes tájékoztatást, és értékük nagyon függ a szerző szakterületétől.

Figyelembe véve a fentieket, a kapott számszerű eredmények súlyozása, bármilyen módosítása nem növeli használhatóságukat, hiszen a befolyásoló tényezők sokaságát nem lehet figyelembe venni, emiatt pedig a súlyok meghatározása rendkívül bizonytalan. Különösen vonatkozik ez a közlemény szerzőinek számával fordítottan arányos súlyozására, amit a *Magyar Tudomány* márciusi számában Papp Zoltán javasolt.

Ezekhez a tudományos teljesítmény meghatározott célú (például a szerző akadémiai doktori cím elnyerésére való alkalmasságának megítélésére) mérésére való alkalmazáskor még a következőt kell figyelembe venni:

A közlemények és a hivatkozások száma hasznos egy kutató teljesítményének előzetes megbecsülésére, de kizárólag tájékoztató jelleggel. A teljesítmény megítélésére a pályá-

zat bírálói, a védésbíró bizottság tagjai, illetve az ezután véleményt nyilvánító testületek hivatottak.

Amint Papp Zoltán a fizikusok esetében említi, a tudományterületen belüli egyes részterületeken nagyon különbözőek a publikációs és hivatkozási szokások. Nemcsak a fizikában van ez így, hanem más területeken is, például a földtudományokban. Minden részterület első közelítésként jócskán eltérő követelményrendszert javasolt a habitusvizsgálatban. *Ad absurdum* vive a dolgot, minden személyre egyéni követelményrendszert lehetne és kellene létrehozni, figyelembe véve az összes körülményeket. Ez nyilvánvalóan képtelenség. Számomra úgy tűnik, legcélszerűbb az lenne, hogy egy meglehetősen laza követelményrendszer születte avval a megjegyzéssel, hogy ennek elérése még nem jelent automatikusan azt, hogy az illető habitusa megfelel a kívánalmaknak.

Ami a szerzők számával fordítottan arányos súlyozást illeti, az voltaképpen a részterület közötti különbségek részleges kiegyenlítését célozza. Erre Papp hoz példát a fizika területéről, de 15–20 éve a földtudomány két egymáshoz közel álló részterületén, a geofizikában és a geodéziában is rendkívül eltérő gyakorisága volt az SCI-ben közölt hivatkozásoknak. Megjegyzendő, hogy az akkori nagy különbség mostanára mérséklődött. Saját tapasztalatomból két példát szeretnék ezzel kapcsolatban említeni.

A 80-as, 90-es években intézetünk számos alkalommal hozott létre együttműködést egy geomágneses jelenség vizsgálatára. A résztvevők természetesen szerzőként szerepeltek a tanulmányokban, sőt saját méréseikre és eredményeikre vonatkozóan a tanulmány egyes részeit saját maguk írták meg. Végül ezeket összeszerkesztettük. Minél több volt a résztve-

vők száma, annál több volt a szerző, de egyúttal annál jelentősebbek voltak az eredmények is. Ebben az esetben a szerzők számának reciprokával való súlyozás elvileg is hibás eredményt adna.

Ugyanakkor, amikor a *Magyar Tudomány* márciusi száma kezembe került, jutott tudomásomra egy vita nemzetközi szervezetünk számára készített négyévenként megjelenő nemzeti jelentés szerzőségéről. A nemzeti jelentés az *Acta Geodaetica et Geophysica Hungarica* egy külön füzetében jelent meg, benne a nemzetközi unió egyes asszociációinak külön-külön jelentésével. Már korábban döntöttünk úgy, hogy az asszociációk jelentéseit szerzőként a nemzeti képviselő jegyzi, de ezen belül az egyes fejezetek elején feltüntetjük az aktuális szerző nevét is. Ha valaki hivatkozik egy nemzeti jelentésre, akkor természetesen a főcím alatt szereplő nemzeti képviselő nevét szerepelteti. A felvetődött problémára azt a megoldást javasoltuk, hogy az adattárban valamennyi fejezet szerzőjének neve szerepeljen. Ezeknek a fejezeteknek a szerzői legalább annyi tudományos munkát végeztek, mintha külön tanulmányt írtak volna, ám a szerzők számának reciproka szerint súlyozva nagyon kis értéket kapnának.

Az etikai kérdés, nevezetesen az, hogy olyan nevek is belekerülnek a szerzők listájába, akik nem, vagy alig járultak hozzá a tanulmányhoz, véleményem szerint nem oldható meg a szcientometria módszereivel. A szerzők számának reciprokával való súlyozás esetén még veszélyesebb etikai vétség lehetősége kerülne elő, nevezetesen az, hogy a csoport vezetője kizárja fiatalabb kollégáit a szerzőségből. Azért veszélyesebb ez a vétség, mert a szerzőségből kizárt személyek neve elő sem kerül a tanulmányban. Az első esetben viszont az érdemtelenül szereplő társszerző „leleplez-

hető” a védési folyamat során. Az etikai vétéseket semmiképpen sem a szcientometria keretén belül kellene rendezni. Az pedig, hogy milyen sorrendben szerepelnek a szerzők a tanulmányban, helyi szokásoktól függ. Még akkor sem lehetnénk biztosak az ezen az alapon becslült értékek helyességében, ha a szerzői listában minden szerzőnek megadnánk részesedését a teljesítményből, hiszen ezekben a számokban a főnök erőszakosságának vagy szerénységének nagyobb lenne a szerepe, mint a valóságnak.

Ötletként felmerülhetne az is, hogy egy-egy tanulmány értékét annak terjedelme is befolyásolja. Ez a lehetőség nem is annyira irreális, amikor egyre gyakoribb az olyan folyóirat, amely csak összefoglalásokat közöl, többnyire bővített formában. Végiggondolva ezt a lehetőséget ismét csak arra a következ-

tetésre jutunk, hogy az ilyen súlyozás sem javítaná a levezetett tudományometriai számok pontosságát.

Végezetül nyomatékosan hangsúlyozom, hogy az akadémiai doktori cím elnyerését elsősorban a bírálóknak, a védés bírálóbizottságának és a felettes döntő szerveknek kell eldönteniük. A tanulmányok és a hivatkozások száma csak előzetes habitusvizsgálatra használható, és ezen belül is az előbírálók döntési lehetőségét minél szélesebbre kell tárni. Igaz, hogy ez a megítélés a habitusvizsgálat objektívra való tételével ellentétes, de a teljesítmény értékelésének teljesen objektívra való alakítása amúgy sem lehetséges.

Kulcsszavak: *tudománymérés, közleményszám, hivatkozásszám, társszerzőség, szerzőszám, habitusvizsgálat*

